

Gode venner – sjeldne fugler?

LOGG bekrefter den positive utviklingen av venns­kapsforholdene som andre undersøkelser har vist. Noen grupper i befolkningen har imidlertid større risiko for mangelfulle venns­kapsforhold enn andre: menn, eldre, enslige uten kjæreste, lavutdannede, uførepensjonister og andre som står utenfor yrkeslivet, samt personer med helsemessige og økonomiske problemer.

En sann venn er en sjelden fugl (*verus amicus rara avis*), heter det i et gammelt latinsk ordtak. Oppfølgingsspørsmålet er naturligvis hva en sann venn egentlig er. Aristoteles (384-322 f.Kr.) skilte mellom tre former for vennskap, basert på nytte, nytelse eller dyd. For Aristoteles var dydsvennskapet det sanne vennskapet. I vennskapet basert på dyd blir vennen verdsatt for hans eller hennes egen skyld, ikke på grunn av den nytte eller det behag som vennen gir.

En annen tilnærming til det «sanne» vennskapet finner vi hos den italienske sosiologen Alberoni, som har skrevet mye vakkert og poetisk om vennskap. Hør bare på dette:

Hver og en av oss er en virvelvind av ønsker rundt en kjerne av glødende ild. Ved møtet [med en venn] berører vi denne innerste kjernen. Vi gir et svar på det som er vesentlig og det er det evige spørsmålet: Hvorifra kommer vi, hvor er vi og hvor bør vi gå? En venn er den som hver gang får oss til å skimte målet og følge oss en bit på veien. (Alberoni, 1984).

Betraktet på denne måten er nok de sanne vennene «sjeldne fugler». Alberoni påstår da også at de fleste av de personene som vi betrakter som våre venner, i virkeligheten bare er bekjentskaper.

Noen dype, noen overfladiske

Vennskap kommer i utallige varianter, fra det dype og ofte livslange sjelevenns­skapet som Alberoni beskriver, til det overfladiske og kortvarige. Noen vennskap er avgrenset til en bestemt aktivitet (for eksempel trening eller kortspill), mens andre er langt mer komplekse og «altomfattende» (Spencer og Pahl 2006).

Om venner er sjeldne fugler eller ikke, er altså sterkt avhengig av hva vi legger i dette begrepet. I praksis er det neppe særlig meningsfylt å skulle forsøke å skille ut de «sanne» fra de «usanne». Noe av poenget er tvert imot variasjonsbredden, at vennskap kommer i så mange forskjellige former, hver med sine unike karakteristika. I denne sammenheng, gjennom bruk av LOGG, er vi også henvist til å akseptere intervjupersonen egen definisjon av hva et vennskap representerer; vi har ingen muligheter til å overprøve denne. Vi kan imidlertid si noe om forskjellige egenskaper ved vennskapet, som jeg skal komme tilbake til.

Anders Barstad

Studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG)

LOGG 2007 er en nasjonal undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA. Undersøkelsen består av den internasjonale studien Generations and Gender Survey (GGG) og andre runde av den norske studien Livsløp, aldring og generasjon (NorLAG). For nærmere beskrivelse, se første artikkel i dette nummeret av Samfunnsspeilet, 1/2009.

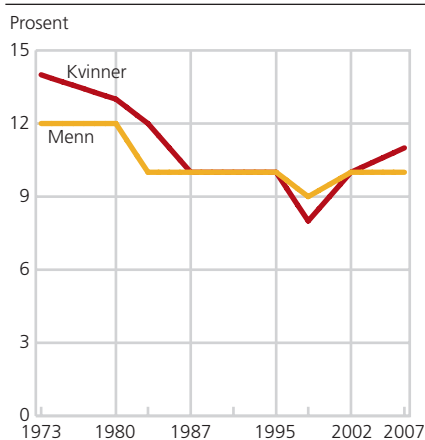

Anders Barstad er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. (aba@ssb.no)

Nordmenn har mange venner

I 2001 ble det gjennomført en undersøkelse i regi av ISSP (*International Social Survey Programme*) av sosiale nettverk i 21 land. I denne undersøkelsen ble det blant annet stilt spørsmål om antallet nære venner og om hvor ofte intervjupersonene besøkte sine venner. Blant landene som deltok skilte den norske befolkningen seg ut ved å ha det høyeste antallet nære venner. Derimot var ikke besøksfrekvensen spesielt høy; det var framfor alt befolkningen i landene rundt Middelhavet og til dels i Øst-Europa (Ungarn, Russland, Slovenia) som hadde hyppig besøkskontakt med sine venner (Kääriäinen og Lehtonen 2006).

Figur 1. Andelen som ikke har noen gode venner på bostedet. Menn og kvinner 18-79 år. 1973-2007. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene og LOGG 2007, SSB og NOVA.

Utviklingen i vennskap over tid

LOGG inneholder et spørsmål om intervjupersonen har gode venner på bostedet, utenom egen familie. Dette er et spørsmål som også ble stilt i den første norske levekårsundersøkelsen, gjennomført i 1973, og med jevne mellomrom i de seinere undersøkelsene. Her kan vi med andre ord følge utviklingen over en periode på om lag 35 år. Det har vært små endringer i løpet av dette tidsrommet. Fra 1973 til 1987 ble det litt flere som hadde gode venner på bostedet, de siste 20 årene har det imidlertid ikke skjedd noen endringer (figur 1). Om lag én av ti har ingen gode venner på stedet der de bor.

I seinere levekårsundersøkelser har det også blitt spurt om vennskap andre steder enn på bostedet, slik at det er mulig å si noe om vennskap i sin alminnelighet, uavhengig av bosted. Tilsvarende spørsmål er brukt i LOGG.

Utviklingen med hensyn til vennskap andre steder er mer entydig positiv enn for vennskap på hjemstedet (tabell 1). Det har blitt klart færre som mangler gode venner utenom bostedet, og det er færre som er helt uten gode venner. Dette virker rimelig med tanke på utviklingen av kommunikasjonsmidlene de siste 20-30 årene, og at folk tilbringer mindre tid i nærmiljøet enn de gjorde tidligere.

Vel 1 prosent av befolkningen mangler, etter eget utsagn, gode venner. Eldre mangler i noe større grad gode venner enn de yngre, men også i denne gruppen har utviklingen vært positiv. Blant personer 60-79 år har andelen som mangler gode venner avtatt jevnt og trutt, fra 7 prosent i 1980 til 3 prosent i 2007.

Flere kvinner over 60 har en fortrolig venn

En annen måte å kartlegge utviklingen i vennskap på er å spørre mer inngående om innholdet i vennskapet. Fra og med levekårsundersøkelsen i 1980 har det blitt spurt om fortrolige vennskap, nærmere bestemt om intervjupersonen, bortsett fra medlemmer av egen familie, har: «... noen som står deg nær, og som du kan snakke fortrolig med?»

LOGG har det samme spørsmålet (stilt i skjemaet som sendes i posten). Andelen som er uten fortrolige vennskap har sunket sterkt i løpet av de siste 25 årene, og enda mer blant kvinner enn blant menn (figur 2). I det siste tiåret

Tabell 1. Andelen som ikke har noen gode venner andre steder enn hjemstedet, og andelen som ikke har noen gode venner overhodet. 1980, 1983, 1995, 2007. 18-79 år. Prosent

	1980	1983	1995	2007
Ingen gode venner utenom bostedet	14	13	10	8
Menn	14	13	10	8
Kvinner	12	13	9	8
Ingen gode venner overhodet				
Menn	3	2	2	2
Kvinner	3	3	1	1

Kilde: Levekårsundersøkelsene og LOGG 2007, SSB og NOVA.

ser det ut til at endringene har vært særlig store blant eldre kvinner (60+). Andelen uten fortrolige venner har blitt nesten halvert i denne gruppen siden 1998. Blant menn i samme aldersgruppe har det vært påfallende små endringer, men også her er det tegn til noe større endring de siste ti årene enn i 1980- og 1990-årene.

Hvorfor denne utviklingen?

Disse tallene gir med andre ord et nokså positivt bilde av utviklingen i venns­kapsrelasjonene. Hvorfor er det slik? Skyldes endringene bare en forskjell i merkelapper, at tidligere tiders «bekjentskaper» nå er definert som vennskap, eller er det snakk om mer substansielle endringer?

Det er neppe tvil om at vi lever i en mer «venn­skapsorientert» kultur i dag enn for få år tilbake. Den amerikanske statsviteren Ronald Inglehart har beskrevet det han ser som en overgang fra en kultur som vektlegger tradisjon og «overlevelse» til en kultur som vektlegger toleranse og individuell selvutfoldelse, «self-expression». Verdien av vennskap understrekes langt sterkere i den sistnevnte kulturen, mens familien blir mindre viktig (Inglehart og Baker 2000).

Vennskapet passer på mange måter godt inn i det «senmoderne» samfunnets kultur, med sin framheving av verdier som likhet, demokrati, valgfrihet og uformelle sosiale regler. I motsetning til dette er familierelasjonene i større grad preget av hierarki (over- og underordning), forpliktelser og formelle regler. I praksis er riktignok ikke skillene helt entydige, og det har utvilsomt vært en utvikling i retning av at familierelasjonene har blitt mer vennskapslignende enn tidligere.

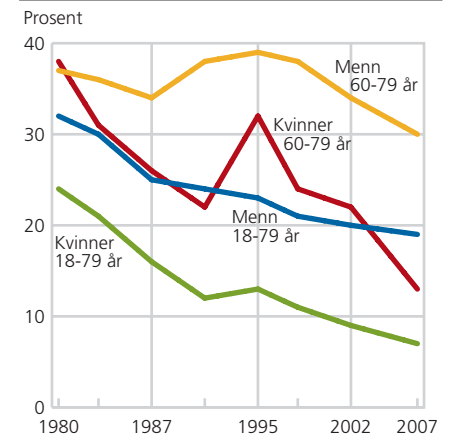
Intensivering av venns­kapsrelasjonene skyldes også at stadig flere bor alene og derfor må søke sine sosiale kontakter utenfor husholdet, og at barnefødsle­ne har blitt utsatt til seinere i livsløpet. Utviklingen av «ung voksen»-fasen i livsløpet har bidratt til vennskapets økte betydning (Frønes og Brusdal 2000).

Vennskap på tvers av kjønn

LOGG-materialet gir anledning til å utforske en rekke interessante sider ved vennskap som sosialt fenomen, i tillegg til å kaste lys over utviklingen over tid. I denne artikkelen er det bare plass til å gi noen få, utvalgte smakebiter.

En av nyvinningene i LOGG-materialet er at det gir muligheter for å si noe om vennskap på tvers av kjønn. Det er stilt spørsmål om intervju­personen har snakket fortrolig med noen i løpet av det siste året, det vil si snakket om sine personlige erfaringer og følelser, og hvem han eller hun i så fall har snakket med. To av alternativene er mannlige og kvinnelige venner. Hvor vanlige er slike fortrolige samtaler med venner på tvers av kjønn?

Figur 2. Andelen som ikke har noen å snakke fortrolig med utenom egen familie. 1980-2007. Alle menn og kvinner, 18-79 år, og menn og kvinner 60-79 år. Prosent

Kilde: Levekårsundersøkelsene og LOGG 2007, SSB og NOVA.

Tabell 2. Har snakket om personlige erfaringer og følelser med kvinnelige venner eller mannlige venner i løpet av det siste året. Menn og kvinner i hele befolkningen, 18-79 år, og blant unge, 18-29 år. 2007. Prosent

	Mannlige venner	Kvinnelige venner
Menn, 18-79 år	35	7
Kvinner, 18-79 år	12	55
Menn, 18-29 år	48	12
Kvinner, 18-29 år	18	66

Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Tabell 2 gir svaret. Her er det skilt mellom befolkningen som helhet og ungdom i alderen 18-29 år. Det er grunn til å tro at vennskap på tvers av kjønn er særlig vanlig i denne gruppen av «unge voksne».

Slike fortrolige samtaler på tvers av kjønn er ikke uvanlige, men likevel kanskje mindre vanlige enn hva en ofte får inntrykk av. I hele befolkningen var det bare 7 prosent av mennene som oppga at de hadde hatt en fortrolig samtale med ei venninne i løpet av det siste året. Blant de unge mennene var andelen noe høyere, men heller ikke her mer enn 12 prosent.

Kvinner er generelt mer tilbøyelige til å ha samtaler hvor de forteller om personlige erfaringer og følelser enn menn, men også blant kvinner ser det ut til at det store flertallet av slike samtaler skjer med personer av samme kjønn.

Som forventet er disse samtaleene mer utbredt i «ung voksen»-fasen. Forskjellen er særlig tydelig blant menn. Andelen unge menn som har hatt en samtale hvor de har fortalt om personlige erfaringer, er nesten på høyde med gjennomsnittet for kvinner. En statistisk analyse hvor det kontrolleres for mange kjennetegn samtidig, viser at de fortrolige samtaleene på tvers av kjønn er særlig vanlige blant dem som er unge, bor i sentrale strøk, har høyere utdanning og er enslige uten kjæreste (tall ikke vist).

Hvem er uten venner og savner vennskap?

For å undersøke vennskapets sosiale fordeling, har jeg sett på tre spørsmål som både sier noe om en person har venner eller ikke, samt noe om vennskapets kvalitet. Gjennom en statistisk analyse som kontrollerer for en rekke egenskaper (variabler), er det mulig å si noe om hva som kjennetegner personene som på tre ulike måter har mangelfulle vennsforhold: har ingen gode venner, har ingen å regne med utenom nær familie ved personlige problemer og er enig i at de savner en virkelig nær venn.

Som et eksempel viser tabell 3 utdrag fra en slik analyse, nærmere bestemt effekten av familiesituasjon, utdanningsnivå og forholdet til arbeidsmarkedet på risikoen for ikke å ha noen å regne med utenom nær familie, når personlige problemer inntreffer. I den første modellen er ikke variabler som måler ulike aspekter ved egenvurdert økonomi og helse inkludert, mens disse er med i den andre modellen.

Tabell 3. Effekter av ulike egenskaper på risikoen for ikke å ha noen å regne med utenom nær familie ved personlige problemer. Odds ratio. *=statistisk sikker effekt

	Modell 1 ¹	Modell 2 ²
Familiestatus		
Enslig/ikke kjæreste	2,06*	1,63*
Kjæreste	1,18	1,03
Samboer	0,98	0,92
Gift/partner (ref.)	1,00	1,00
Utdanningsnivå	0,85*	0,87*
Hovedaktivitet		
Arbeidsledig	1,85	1,45
Uførepensjonist	2,24*	1,37*
Andre pensjonister	2,08*	1,59*
Under utdanning	1,29	1,21
Hjemmearbeidende/annet	2,06*	1,59*
Yrkesaktiv (ref.)	1,00	1,00

¹ Modell 1 inkluderer, i tillegg til familiestatus, utdanningsnivå og hovedaktivitet, kjønn, alder, bosted (sentralitet) og barn i husholdet.

² Modell 2 inkluderer, i tillegg til variablene i modell 1, egenvurdert økonomisk situasjon, egenvurdert generell helse, depresjon og begrensninger i sosial omgang på grunn av fysiske eller psykiske problemer.

Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Tabellen viser at personene som opplever at de ikke kan regne med noen, kjennetegnes av at de er enslige uten kjæreste, har lav utdanning (risikoen synker med økende utdanningsnivå) og står utenfor arbeidslivet på grunn av uførepensjon, annen pensjon eller fordi de er hjemmearbeidende. Disse effektene reduseres til dels betydelig når helsetilstand og økonomiske forhold tas inn i modellen, men er likevel fortsatt statistisk sikre (statistisk sikkerhet er målt på 5 prosent-nivået, som innebærer at sannsynligheten for at effektene skyldes tilfeldigheter, er mindre enn 5 prosent). Det ser særlig ut til at uførepensjonistenes relativt dårlige situasjon har sammenheng med deres helsemessige og økonomiske problemer.

Disse funnene bekreftes i det store og hele av de andre analysene. For eksempel har uførepensjonister både større risiko for å være helt uten venner og for å savne en virkelig nær venn, sammenlignet med yrkesaktive. Denne forskjellen blir imidlertid betydelig mindre når det kontrolleres for helsemessige og økonomiske problemer og er ikke lenger statistisk sikker (i motsetning til tabell 3).

Jo høyere utdanningsnivå, jo mindre er sjansen for å være helt uten gode venner. Derimot har ikke utdanningsnivået i seg selv betydning for savnet av en nær venn. Enslige er både oftere uten venner og savner i langt større grad en virkelig nær venn enn de gifte, også ved kontroll for økonomi og helse.

De som trenger det mest

Oppsummert, når vi også tar inn de andre variablene som er brukt i analysen, kan vi si at det følgende kjennetegner dem som har relativt mangelfulle vennskapsforhold: De er menn, de er eldre, de er enslige og uten kjæreste, har lavt utdanningsnivå, står utenfor arbeidslivet gjennom uførepensjon eller ved å være hjemmearbeidende, har dårlig helse og en vanskelig økonomisk situasjon. Det gode vennskapet er med andre ord en relativt sjelden fugl for en del av dem som har størst behov for et slikt vennskap.

Referanser

Alberoni, F. (1984): *Vänskap*, Göteborg: Bokförlaget Korpen.

Aristoteles (1999): *Etikk: et hovedverk i Aristoteles' filosofi, også kalt «Den nikomakiske etikk»*, Oslo: Gyldendal.

Frønes, I. og R. Brusdal (2000): *På sporet av den nye tid. Kulturelle varsler for en nær fremtid*, Bergen: Fagbokforlaget.

Inglehart, R. and W.E. Baker (2000): Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values, *American Sociological Review*, **65**, 19-51.

Kääriäinen, J. og Lehtonen (2006): The variety of social capital in welfare state regimes – a comparative study of 21 countries, *European Societies*, **8**, 27-57.

Spencer, L. og R. Pahl (2006): *Rethinking Friendship. Hidden Solidarities Today*, Princeton: Princeton University Press.